

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ОСНОВНІ ЗАСОБИ»

THE ESSENCE OF THE TERM «FIXED ASSETS»

Джеджула В.В.

доктор економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів,
Вінницький національний технічний університет

Спіфанова І.Ю.

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів,
Вінницький національний технічний університет

Волоська Н.Р.

студент,
Вінницький національний технічний університет

У статті систематизовано підходи до визначення сутності поняття «основні засоби», у тому числі і в законодавчо-нормативних документах. Проаналізовано стан основних засобів вітчизняних підприємств. Досліджено сутність основних засобів, наявні підходи до їх класифікації. На основі узагальнення всіх підходів запропоновано авторське визначення основних засобів.

Ключові слова: основні засоби, необоротні активи, актив.

В статье систематизированы подходы к определению сущности понятия «основные средства», в том числе и в законодательно-нормативных документах. Проанализировано состояние основных средств отечественных предприятий. Исследованы сущность основных средств, существующие подходы к их классификации. На основе обобщения всех подходов предложено авторское определение основных средств.

Ключевые слова: основные средства, необоротные активы, актив.

In work approaches to determination of essence of the concept «fixed assets» including in legislative regulating documents are systematized. Their essence is considered. The condition of fixed assets of domestic enterprises is analyzed. The essence of fixed assets, the existing approaches to their classification is researched. On the basis of generalization of all approaches author's determination of fixed assets is offered.

Keywords: property, plant and equipment, non-current assets, asset.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасних умовах господарювання конкурентоспроможними є такі підприємства, що випускають якісну конкурентоспроможну продукцію. При цьому одним з основних критеріїв забезпечення належного рівня конкурентоспроможності є використання сучасних енергоефективних основних засобів. Зважаючи на те, що більшість підприємств перманентно відчувають нестачу капіталу для проведення реконструкції, модернізації та оновлення основних засобів, досить актуальним є питання ефективного управління основними засобами. У зв'язку із цим досить важливим є визначення сутності поняття «основні засоби» для визначення напрямів ефективного управління ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Вивченню питань із фінансового аналізу відтворення основних засобів та методології використання основних засобів приділяють увагу такі вчені, як: Боброва С.В.,

Денисюк О.Г., Єфименко Н., Ігнашкіна Т.Б., Ізмайлова О.О., Колесник Я.В., Левицька І.В., Олійник Є.В., Приварникова І.Ю., Фурсов О.І. та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Разом із тим потребує подальшого дослідження питання систематизації підходів до визначення сутності основних засобів у сучасних умовах господарювання для забезпечення ефективного управління ними.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Від забезпеченості основними засобами та ефективності їх використання багато в чому залежать виробничо-господарська діяльність та фінансовий стан підприємства. Використання виробничих потужностей підприємства сприяє поліпшенню всіх його техніко-економічних показників: збільшенню випуску продукції, зниженню її собівартості, зростанню продуктивності праці та фондодідачі, капітальних вкладень. Як правило, питання основних засобів, їх стану, ефективності відтворення досліджується

в бухгалтерському та податковому обліку для формування фінансової та інвестиційної політики підприємства.

Актуальність питання підтверджується даними, наведеними на рис. 1, з якого видно, що основні засоби вітчизняних підприємств мають високий рівень зносу з негативною динамікою зростання: якщо в 2005 р. рівень зносу основних засобів становив 49%, у 2009 р. – 60%, то в 2014 р. – 83,5%.

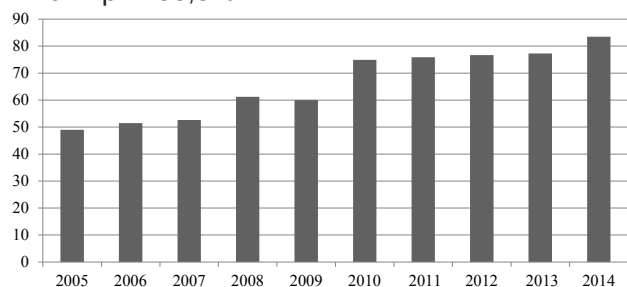

Рис. 1. Ступінь зносу основних засобів підприємств України, %

Джерело: сформовано авторами на основі даних [1]

Таке високе значення показника свідчить про те, що більшість підприємств працює на застарілому обладнанні. Відповідно, продукція, яка виготовлена на такому обладнанні, є менш конкурентоспроможною, оскільки старі основні засоби є достатньо енергоємними. Зношеність основних засобів свідчить і про те, що амортизаційні кошти були використані не за прямим економічним призначенням (на оновлення основних засобів), а на споживання.

Нині існує значна кількість підходів до визначення сутності основних засобів. Як економічна категорія основні засоби – це частина постійного виробничого капіталу, яка виступає у формі засобів праці та поступово, протягом багатьох виробничих циклів, переносить свою вартість на виготовлений продукт [2].

Згідно з Податковим кодексом, «основні засоби – матеріальні активи, у тому числі запаси корисних копалин, наданих у користування ділянок надр (окрім вартості землі, незавершених капітальних інвестицій, автомобільних доріг загального користування, бібліотечних і архівних фондів, матеріальних активів, вартість яких не перевищує 2 500 грн., невиробничих основних засобів і нематеріальних активів), що призначаються платником податку для використання у господарській діяльності платника податку, вартість яких перевищує 2 500 грн. і поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зношенням та очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких із дати введення в експлуатацію становить понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік)» [3].

Відповідно до МСБО 16, «основні засоби – це матеріальні активи, якими підприємство володіє з метою їх використання в процесі виробництва, постачання товарів, здійснення послуг,

надання в оренду або для цілей управління, й які, як передбачається, будуть використовуватися протягом більш одного звітного періоду» [4]. МСФЗ 16 поширюється на всі види активів, що відповідають даному визначенню, крім лісних угідь і подібних відтворених природних ресурсів. Таке визначення основних засобів є підкресленням способу їх використання.

П(С)БО 7 «Основні засоби» визначає основні засоби як матеріальні активи, які підприємство утримує для використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік) [5].

На думку Бутинця Ф.Ф., основні засоби – матеріальні активи, які підприємство утримує для використання в процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам, або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк експлуатації яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він перевищує один рік) [6].

Михайлов А.М. визначає основні засоби як активи, які беруть участь у декількох операційних циклах, не втрачаючи при цьому своєї натурально-речової форми, переносять свою вартість на знов створену продукцію частинами у вигляді нарахованої амортизації, строк корисного використання яких перевищує один рік та від використання яких підприємство очікує економічну вигоду [7].

Окремі вчені визначають основні засоби не як певний актив у матеріальній формі, а як засоби праці. Зокрема, на думку Завадського С., основні засоби – це засоби праці, що беруть участь у процесі виробництва протягом багатьох циклів, зберігаючи при цьому свою натуральну форму, і поступово, в міру зношення, переносять свою вартість на продукцію, що виробляється [8, с. 289].

Верхоглядова Н.І., Шило В.П., Ільїна С.Б., Кисла В.І. зазначають, що основні засоби – це засоби праці, які використовуються (експлуатуються) впродовж тривалого часу, зберігаючи при цьому свою первісну фізичну форму, і переносять свою вартість на вироблений продукт частинами протягом декількох виробничих циклів унаслідок фізичного та морального зносу [9, с. 12]. Схожу до них думку має Агрес О.Г. [10]. О.В. Коваленко та І.В. Громова [11].

Сутність і матеріально-речовий зміст основних засобів виступають визначальними характеристиками в окресленні їх значення для здійснення відтворювальних процесів, функціонування та розвитку будь-якого виробництва. Вся сукупність наявних виробничих засобів становить найбільшу за питомою вагою частину

національного багатства країни. Основні засоби визначають характер матеріально-технічної бази виробничої сфери на різних етапах її розвитку.

При цьому всі автори незалежно від того, чим є для них основні засоби – активом чи засобом праці, – сходяться на тому, що основні засоби зазнають фізичного (матеріального), морального (техніко-економічного) та вартісного (економічного) зносу. Розрізняють два види зносу основних фондів [12]: фізичний та моральний.

Під фізичним зносом основних засобів розуміють поступову втрату основними фондами власних первісних техніко-експлуатаційних якостей, своєї споживчої вартості, що викли-

кає зменшення її реальної вартості, тобто з'являється економічний знос.

Фізичний (матеріальний) знос основних засобів пов'язаний, як правило, з їх використанням і проявляється в руйнуванні, поламах. Він характеризується поступовою втратою основними фондами споживчої вартості та вартості у процесі її виробничого споживання внаслідок впливу сил природи, надзвичайних подій. Фізичний знос може відбуватися у формах механічного зносу, корозії та утомлюваності металів, деформації та руйнації споруд [13].

Таким чином, основні засоби – це активи, які мають матеріальну форму, які призначені

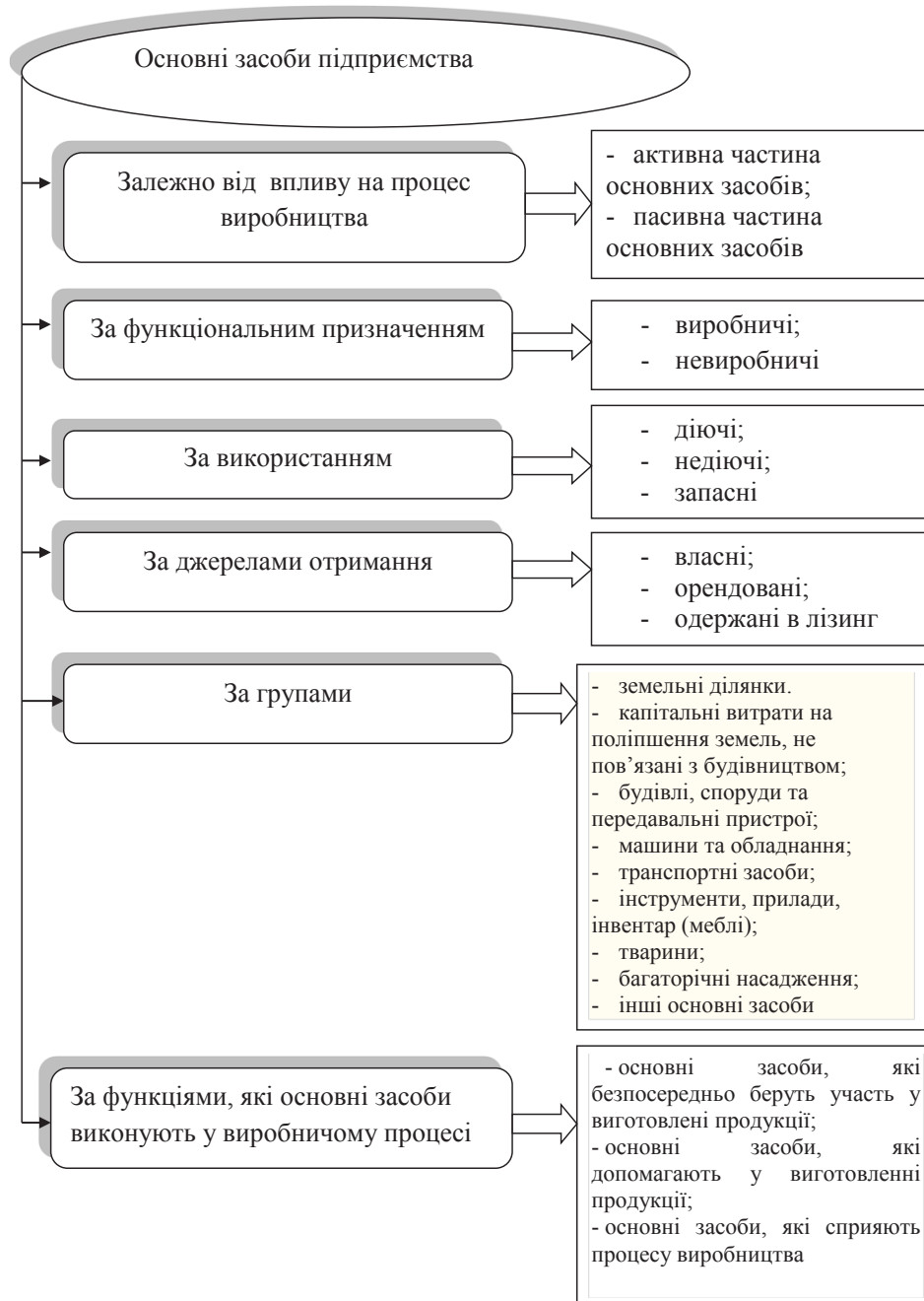

Рис. 2. Класифікація основних засобів

Джерело: сформовано авторами на основі [2; 5; 7; 12; 14]

для використання у господарській діяльності суб'єкта господарювання, вартість яких перевищує 2 500 грн. і поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зношенням, а очікуваний термін їх корисного використання становить понад один рік із дати введення в експлуатацію.

Основні засоби, що використовуються у виробництві, поділяють на певні групи залежно від того, яку роль вони відіграють у виробничому процесі. Згідно з П(С)БО 7 «Основні засоби», основні засоби класифікуються за такими групами [5] (рис. 2):

- 1) земельні ділянки;
- 2) капітальні витрати на поліпшення земель, не пов'язані з будівництвом;
- 3) будівлі, споруди та передавальні пристрої;
- 4) машини та обладнання;
- 5) транспортні засоби;
- 6) інструменти, прилади, інвентар (меблі);
- 7) тварини;
- 8) багаторічні насадження;
- 9) інші основні засоби.

У цілому всі основні засоби залежно від впливу на процес виробництва поділяють на дві частини: активну та пасивну. Активні основні засоби виступають тими засобами праці, що безпосередньо впливають на оборотні засоби, перетворюючи їх на готову продукцію (робочі машини, устаткування, транспортні засоби, вимірвальні й регулюючі прилади, обчислювальна техніка та лабораторне устаткування). Частина основних засобів, яка є пасивною, не використовується активно у виробництві, проте є необхідною умовою його здійснення (будівлі, споруди).

За функціональним призначенням основні засоби розрізняють як виробничі та невиробничі. До складу виробничих основних засобів належать засоби, що безпосередньо беруть участь у виробничому процесі або сприяють його здійсненню у сфері матеріального виробництва. На відміну від виробничих невиробничі основні засоби не беруть безпосередньої участі у процесі матеріального виробництва і призначені переважно для обслуговування житлового та комунального господарств, забезпечення культурно-побутових потреб населення у невиробничій сфері тощо [14].

За використанням основні засоби поділяють на діючі, недіючі та запасні. До діючих належать усі основні засоби, що використовуються у господарській діяльності підприємства.

До недіючих належать основні засоби, що тимчасово не використовуються у зв'язку з консервацією окремих об'єктів або приміщень (цехів) підприємства.

До запасних основних засобів належить різне устаткування, що знаходиться в резерві та призначене для заміни об'єктів основних засобів, що вибули або ремонтуються.

За джерелами отримання основні засоби можна поділити на власні (які, своєю чергою, можуть бути придбаними чи виробленими), орендовані чи одержані в лізинг. За функціями, які основні засоби виконують у виробничому процесі, їх можна класифікувати так [2]:

1) основні засоби, які безпосередньо беруть участь у виготовленні продукції (або ті, які виготовляють продукт), до них можна віднести робочі машини й устаткування, виробничий і господарський інвентар, оскільки вони безпосередньо задіяні у виготовленні продукції;

2) основні засоби, які допомагають у виготовленні продукції, сюди входять вимірвальні і регулюючі прилади; обчислювальна техніка та лабораторне устаткування, оскільки вони не виготовляють продукції, проте допомагають у дотриманні усіх необхідних вимог щодо виготовлення якісного продукту;

3) основні засоби, які сприяють процесу виробництва, тобто ті, які не беруть безпосередньої участі і не допомагають виробництву, а лише створюють необхідні умови для нього, серед них можна виділити будівлі, споруди, транспортні засоби.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, основні засоби – це активи, які мають матеріальну форму, які призначені для використання у господарській діяльності суб'єкта господарювання, вартість яких поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зношенням, а очікуваний термін їх корисного використання становить понад один рік із дати введення в експлуатацію. Досліджено класифікацію основних засобів. Розглянуті питання сприятимуть формуванню ефективної політики управління основними засобами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Домбровська Н.Р. Економічна сутність основних засобів та їх класифікація / Н.Р. Домбровська // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». – 2012. – Вип. 9(1). – С. 340–349.
3. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF5H901V.html.
4. Основні засоби: Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 16 від 1.01.2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/document/92427/МСБО_16.
5. Основні засоби: Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби», затверджене Наказом Міністерства Фінансів України від 27.04.2000 № 92 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.

6. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський словник / Ф.Ф. Бутинець. – Житомир: Рута, 2001. – 224 с.
7. Михайлов А.М. Основні засоби: визначення та класифікація / А.М. Михайлов // Вісник СДАУ. – 2001. – Вип. 1(10). – С. 156–159.
8. Завадський Й.С. Економічний словник / Й.С. Завадський, Т.В. Осовська, О.О. Юшкевич. – К.: Кондор, 2006. – 356 с.
9. Бухгалтерський фінансовий облік: теорія та практика: [навч.-практ. посіб.] / Н.І. Верхоглядова, В.П. Шило, С.Б. Ільїна [та ін.]. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 536 с.
10. Агрес О.Г. Економічна ефективність використання основних засобів сільськогосподарських підприємств: автореф. дис. ... к. е. н.: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / О.Г. Агрес; Львівський нац. аграр. ун-т. – Львів, 2013. – 20 с.
11. Коваленко О.В. Напрями підвищення ефективності використання основних фондів підприємства / О.В. Коваленко, І.В. Громова // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2014. – Вип. 7. – С. 20–27.
12. Левицька І.В. Проблеми інтенсифікації відтворювальних процесів на підприємствах харчової промисловості / І.В. Левицька // Сучасні проблеми економіки підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ekhp/2010_3/st2.pdf.
13. Єпіфанова І.Ю. Аналіз відтворення і використання основних засобів підприємств Вінниччини / І.Ю. Єпіфанова, А.В. Базалицька // Економічний простір. – 2012. – № 58. – С. 172–177.
14. Городянська Л.В. Відтворення основних засобів на підприємствах України: теорія і практика обліку і аналізу: [монографія] / Л.В. Городянська. – К.: КНЕУ, 2008. – 224 с.